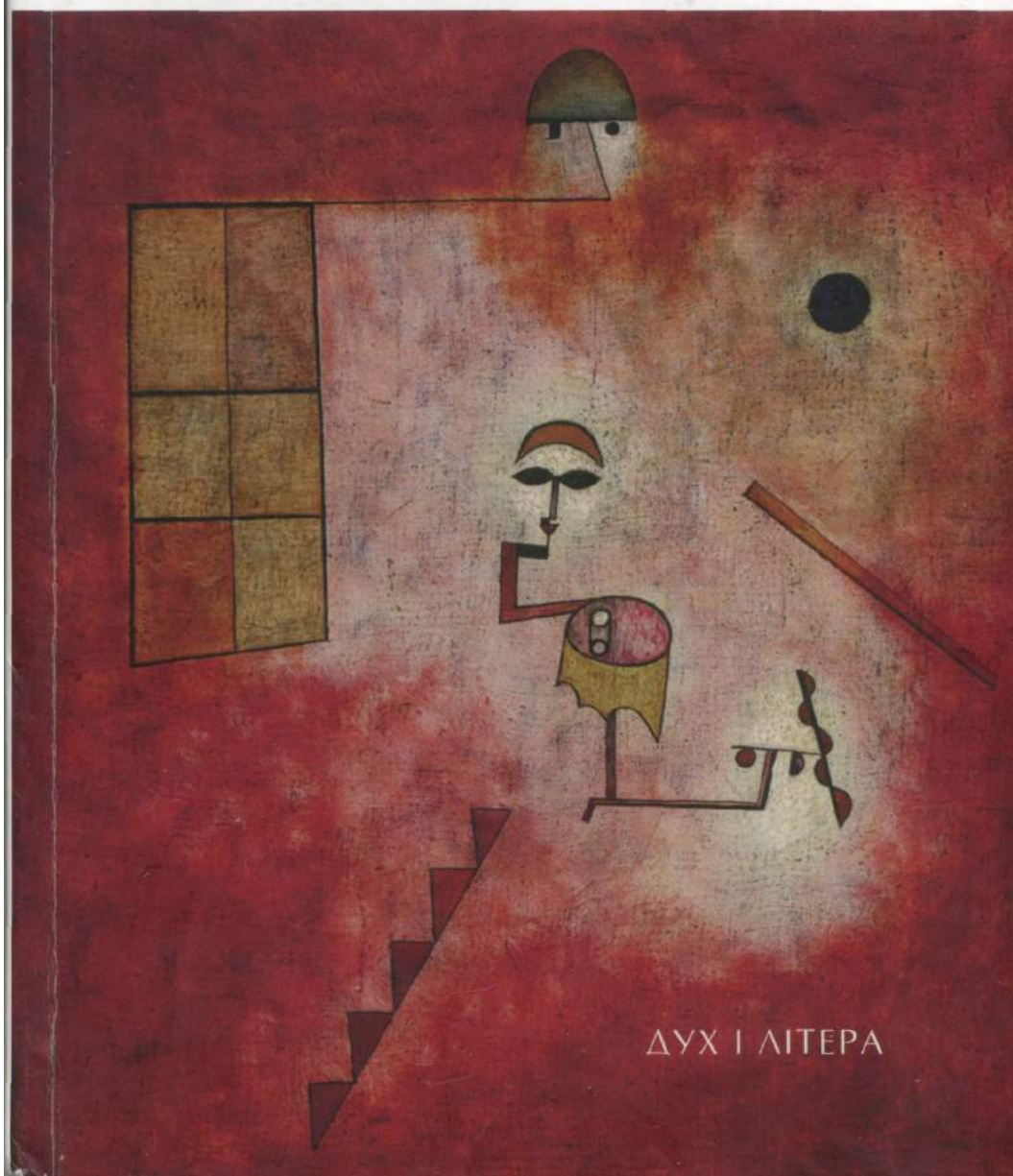

Марія Фюрст
Юрген Тринкс

ФІЛОСОФІЯ

ДУХ І ЛІТЕРА

Переоцінка всіх цінностей: Фридрих Ніцше

Вирішальне завдання своєї філософської концепції Ніцше вбачає в **руйнації традиційної метафізичної системи цінностей**: «Повалення ідолів (моє слово для „ідеального“)... — це моя справа» (Ф. Ніцше «Ессе Номо»).

Деструкція передусім ідеалістичних систем виявляється необхідною, оскільки вони знецінюють всю сукупність життєсвітлових дій (тілесних проявів, пристрастей, чуттєвих сприйнятів і таких засадничих потреб, як їжа, пиття, сон): «Конкретну людину втрачено, оскільки її позбавлено тіла та чуттів».

Ідеалістичний дискурс виявляється «нерозумінням тіла»: «Вони зневажають тіло: не беруть його до уваги, ба більше, вони ставляться до нього як до ворога». Ідеалом уважають ту людину, яка (як описує Платон) «розчарована своїми очима, відчужена від своїх вух, від'єднана, так би мовити, від усього свого тіла» і прагне до **чистого** пізнання.

Ніцше принципово відкидає розроблене Просвітництвом (Aufklärung) поняття розуму. Він піддає радикальній критиці постулат Канта про те, «що розум сам по собі здатний до про-світлення (Aufklärung)» і сам себе «стримує в певних межах».

Джерелом цього метафізичного мислення Ніцше вважає **сократично-платонічну систему**.

Сократову позицію Ніцше вважає знаковою цезурою в давньогрецькій філософії. Уперше «воля до знання» опинилася в центрі філософського споглядання: «Хто пережив насолоду від сократичного пізнання і помітив, як воно захоплює дедалі ширші кола світу явищ, той відтоді не сприйматиме сильніше вже жодного жала, яке може проникнути до існування, окрім жадання здійснити це захоплення й сплести сітку, з якої ніщо не зможе випростатися» (Ф. Ніцше «Народження трагедії»).

Ця «універсальність жадання знання» характеризує, за Ніцше, так само й теорію ідеалізму, яка через це прагнення позначена систематикою. Усе випадкове, переривчасте, розсіяне слід упорядкувати в систематиці понять — відбувається узагальнення, супроводжуване «параноїчним завзяттям», намаганням засвоїти все гетерогенне суще (тіла, переживання насолоди, відчуття); воно не мириться ні з чим, що є самим по собі.

Каспар Давід Фридрих. «Холодні ландшафти романтизму — це засоби дослідження того, наскільки симбіозні конструкції „людина — природа“ є ілюзією, а природна людина є штучною» (Г. Летен). У Ніцше метафора «життя-у-кризі» презентує вимір небезпечного мислення; його умови — це віддаленість від будь-якої автентичної спільноти, «самотність» як передумова прозорого мислення, «насолота заперечення», насолота фізіологічним розчаклуванням ідеалів, відмова від серпанку терапії, від любові до ближнього, від надання сенсу.

Вартим прагнення ідеалом визнається «наділена найвищими пізнавальними силами» теоретична людина, яка «служить науці». Це «сумління духу» можна уявити тільки «у формі вченого. Він воліє краще нічого не знати, ніж знати багато чого наполовину». Його завдання полягає в екстремальній спеціалізації, у дослідженні деталей певної маргінальної (другорядної) царини: «мозок комахи — це мій світ».

Тип просвіченої, оптимістичної, теоретичної людини наполягає на виключенні тіла, чуттєвості; наукова теорія «стилізується як фетиш».

Так само як Маркс і К'єркегор, Ніцше тематизує відхилення буржуазного науковця від екзистенційних передумов. «Останнє, найтонкіше, найпорожніше стає ерзацом».

На противагу традиції заперечення «земного» (тіла, чуттєвості) Ніцше закликає до «переоцінки цінностей». Її слід розглядати як «велике оголошення війни» конструктам ідеалістичних теорій, які надають свідомому процесу пізнання абсолютний пріоритет.

«Переоцінка цінностей», яку пропагує Ніцше, зорієнтована на **дороговказ тіла**, яке виявляє велику кількість перспектив і дрібниць, що зумовлюють життя. Теми класичної метафізики заступають **«найближчі речі»** (кухня, харчування, клімат, вибір місця проживання, вплив ландшафту на організм): «Ніхто не може жити усюди». Відтепер тіло слугує Ніцше вузловим пунктом усіх цих впливів; в тілі «помітне все далеке і близьке минуле органічного становлення».

Ніцше особливо наголошував на складності тіла: «Хто отримає хоча би приблизне уявлення про тіло — скільки систем у ньому одночасно працюють, скільки робиться одне для одного та одне проти одного, скільки існує тонкощів компенсації тощо, той зрозуміє, що на противагу цьому вся свідомість є чимось бідним і вузьким».

Це розмаїття форм органічних процесів не можна адекватно відтворити о засобами мови: «на цей внутрішній світ працюють найвитонченіші органи, тому ми [розглядаємо] величезну складність як єдність». Як засаднича робоча потуга, за Ніцше, діє **«воля до сили»**. Воління — це не визначений точно стан багатьох сил, кожна з яких бореться з іншими за встановлення своєї специфічної перспективи — «вся потуга потягу — це воля до сили»; не існує «іншої фізичної динамічної потуги». Зіткнення різних потуг продукує **сталу активність**: «...їхнє число і міць, збільшення і зменшення, боротьба між собою залишаються невідомими».

Свідомість постає як актуальні зв'язки цих сил одна з одною; процес пізнання розглядається як результат тривалого процесу, в якому протистояння різних сил «цілковито впорядковують, спрощують, схематизують і тлумачать».

Не можна встановити однозначне походження думки; думка виринає раптово, вона «зазвичай оточена та затемнена товщією чуттів, бажань, відраз, а також іншими думками, які часто-густо майже неможливо відрізнити від „воління“ чи „чуття“».

Модель пізнавального процесу, яку розвинув ідеалізм виявляється **«апаратом абстракції і спрощення»**, який довільно

селекціонує шляхом «обрання одного елементу з процесу й нехтування усіма іншими».

Свідоме мислення виявляється малим частковим феноменом («останньою сценою втихомирення й остаточного підрахунку») загального комплексу органічних процесів: «тривалий час свідоме мислення розглядали як мислення взагалі: лише зараз нам відкрилася істина, що найбільша частина нашої духовної діяльності перебігає несвідомо та невідчутно» (Ф. Ніцше «Весела наука»).

Фридрих Ніцше народився 1844 року в Рекені поблизу Лютцина в родині протестантського пастора. Його батько помер, коли йому було п'ять років. Ніцше відвідував школу Пфорта, потім вивчав філологію і філософію в Боні, а пізніше філософію в Ляйпцізі. Коли йому було 24 роки він, ще до захисту дисертації, отримав місце професора класичної філології в Базелі. Тут він познайомився з Якобом Буркгардом і Рихардом Вагнером.

Він добровільно взяв участь у війні 1870–1871 років як санітар, зазнавши важкого захворювання. Відтоді він почувався дедалі гірше — головний біль та біль в очах, стала нудота — через це у 1879 році він мав відмовитися від професорської посади. Відтоді він жив як приватний науковець у різних місцях, завжди у пошуку місцевості, в якій йому було би фізично добре, кліматичні умов якої полегшували б його хворобливий стан.

Тому він тривалий час жив у Силс-Марії (Енгандіну), Ніці, Марієнбаді, Венеції, Риві, Генуї та Турині. Тут у 1889 році його заскочив параліч. Аж до самої смерті в 1900 році він перебував у психічно ненормальному стані, про нього дбала його мати, а потім його сестра Елізабет.

Едвард Мунк «Ф. Ніцше».

Фридрих Вільгельм Ніцше (1844–1900)

Основні твори:

Народження трагедії (1872)

Невчасні спостереження
(1873–1876)

Людське, занадто людське
(1878)

Ранкова зоря (1881)

Весела наука (1881–1887)

Так казав Заратустра
(1883–1891)

Потойбіч добра і зла (1886)

Генеалогія моралі (1887)

Сутінки ідолів (1888)

Антихрист (1888)

Воля до сили (1884–1888)

«Переоцінка цінностей», яка враховує цей факт, уже не може послуговуватись обтяжливою мовою академічних ритуалів; вона радше вимагає експериментальної філософії, яка постає як результат низки довготривалих експериментів: «Варто провести сотні тисяч експериментів, змінити харчування, спосіб життя, тілесні прояви».

Якщо вдаються ці специфічні, екзистенційні спроби якісної зміни «волі до сили», тоді ця дотепер невідома властивість ствердження артикулюється як потужне здоров'я, як діонісійське ствердження земного, тіла та світу, «народжена з повноти, з надмірної повноти, формула ствердження».

Однією з максим цієї експериментальної філософії є аспект **вічного повернення**; відповідний пафос тіла має постати як та перспектива, вічне повернення якої пропонує всьому **організові стан максимальної інтенсивності**. Ідею вічного повернення варто описати як процес селекції: «Волій тільки того, що витримає це випробування, що можна воліти вічно, оскільки воно довічно варте прагнення. Візьми з нього негативний бік. І знищ те, що ти не здатен будеш витримати, аби воно не знищило тебе».

Експериментальної філософії, яка відтепер постає у переживаннях інтенсивної властивості, можна досягти лише на межі невідкритої країни, «кордонів якої ще ніхто не бачив»; «потойбіч усіх дотепер відомих країн у закутку ідеалу». Експериментальну філософію варто оцінити як спробу протистояння «огидному та потворному боку існування». Саме цей «пошук всього чужого та проблематичного в існуванні» є переступанням, яке стверджує те необмежене, до якого воно прямує, вперше виявляючи саме існування.

Людина є тим, чим вона себе робить:

Жан-Поль Сартр

Вплив Сартра після Другої світової війни не обмежується лише цариною французької філософії; його вважають головним представником тієї генерації, яка виникла з руху спротиву (Résistance) націонал-соціалістичній окупації Франції. Сартр представляв **екзистенціалізм**, який він захищав від нападів у творі «Чи є екзистенціалізм гуманізмом?» і який він виклав у «Бутті